

De door LOCKE verdedigde theorie i.z. de deling der machten, die, gelijk KLIMOWSKY heeft aangetoond, in de staatkundige geschiedenis van Engeland, met name in de puriteinse revolutie onder CROMWELL een historische grondslag had²¹⁾, en straks in de MONTESQUIEU's trias-politicaal haar definitieve vorm zou krijgen, moest met innerlijke noodzakelijkheid tot een verval van het soevereiniteitsbegrip leiden, ofschoon LOCKE formeel van dit laatste uitging.

Van een overheidssouvereiniteit is bij hem geen sprake meer en de vóór BODIN bij de legisten gangbare en door LOCKE weer opgenomen leer der volkssouvereiniteit beantwoordde allerminst aan de kenmerken, die BODIN voor de „*summa in cives ac subditos legibusque soluta potestas*” had opgesteld, al houdt LOCKE vast aan de opvatting, dat de wetgevende macht, opgedragen aan koning en parlement, het eerste en hoogste uitvloeisel der soevereiniteit is²²⁾.

En wij zien ook hoe in de door LOCKE beïnvloede rechtsleer van LEIBNIZ en de Wolfiaanse school steeds meer aandacht wordt besteed aan het niet-statelijk recht, met name aan het economisch gequalificeerde bedrijfsrecht, waarvoor een oorspronkelijke, niet van de wetgever afgeleide competentiesfeer wordt opgeëist²³⁾.

Daarentegen kreeg het soevereiniteitsbegrip een nieuwe betekenis in de radicaal-democratische wending van ROUSSEAU's theorie der „*volonté générale*”, die BODIN's leer i.z. de overheidssouvereiniteit in die van de absolute en directe volkssouvereiniteit omzette. ROUSSEAU keerde zich evenzeer als vrijheidsapostel tegen de formele verdragsconstructie zijner voorgangers en wilde in de „onvervreemdbare burgerrechten” aan ieder individu zijn bij het „*contrat social*” prijsgegeven natuurlijke vrijheid in hogere vorm teruggeven.

In zijn constructie van de soevereiniteit krijgt de wetgevende macht, geconcentreerd in de uitsluitend op het publiek belang gerichte volkswil als *volonté générale*, zo zeer juridische almacht, dat zelfs voor een wettelijke delegatie der rechtsvorming in niet-staatse verbanden in het geheel geen plaats overblijft.

²¹⁾ E. KLIMOWSKY *Die englische Gewaltenteilungslehre bis zu Montesquieu* (1927).

²²⁾ *Two treatises of government* Bk II ch. XI p. 299.

²³⁾ Zo met name LEIBNIZ in zijn geschrift *De tribus juris gradibus* (Mollat ed. pp. 12 sq.).

NETTELBLADT, een der meest invloedrijke natuurrechtsleraars uit de Leibniziaans-Wolfiaanse school, die mede sterk de invloed van LOCKE heeft ondergaan, onderscheidt reeds sterk de (economisch gequalificeerde) *maatschappij* en *de staat*, het *regimen societatis* (een stelsel van economische belangengroepen) en het *regimen civitatis*. Van hem is de uitspraak: „Zo ontstaat er een dubbele regering, de burgerlijke of publieke en de private, waarbij de laatste bestaat in de sociale macht der autonome groepen, die geheel onafhankelijk van de staatsmacht zijn” (aangeh. bij G. GURVITCH *Sociology of Law*, 1947, p. 66).